

1912-1913 Balkan Savaşları Sonrasında Trakya'ya Yapılan Göçler (Uluslararası Carnegie Komisyonu, Neşr-i Vesaik Cemiyeti ve İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Komisyonu Raporlarına Göre)

Migrations to Thrace after the Balkan Wars of 1912-1913 (According to the Reports of the International Carnegie Commission, the Neşr-i Vesaik Society and the Resettlement of Tribes and Immigrants Commission)

Bedriye UZUNER*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki topraklarının çok büyük bir kısmını kaybettiği 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında yüzbinlerce muhacir, Anadolu ve Trakya topraklarına göç etmek zorunda kalmış, göç yollarında yaşadıkları zulüm ve kırımlar yerli yabancı birçok komisyonun hazırladığı raporlara konu olmuştur. I. ve II. Balkan Savaşı sırasında Makedonya ve Trakya'da sivil halka yapılan zulüm ve katliamları araştırmak üzere kurulan "Uluslararası Carnegie Komisyonu", İstanbul'da *İfham* gazetesi idaresinde kurulan "Neşr-i Vesaik Cemiyeti" ve 1914 yılı başlarında Dahiliye Nezaretine bağlı olarak kurulan "İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Komisyonu" tarafından hazırlanan raporlarda, Balkan Savaşları sırasında silahlı, sivil Müslüman halka Sırp, Karadağlılar, Yunanlılar ve Bulgarlar tarafından yapılan katliam, tecavüz ve zulümler kayıt altına alınırken zorunlu göçe tabi tutulan muhacirlerin sayıları ile ilgili istatistiki bilgilere de yer verilmiştir. Bu çalışmada yerli ve yabancı kaynaklarca hazırlanan ve literatürde referans olarak kabul edilen ilgili raporlar karşılaştırmalı olarak ele alınarak, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: : *Balkan Savaşları, Muhacirler, Uluslararası Carnegie Komisyonu, Neşr-i Vesaik Cemiyeti, Muhâcirîn Komisyonu*

ABSTRACT

Following the 1912-1913 Balkan Wars, in which the Ottoman Empire lost a large portion of its territory in Rumelia, hundreds of thousands of muhajirs were forced to migrate to Anatolia and Thrace, and the cruelties and massacres they experienced on their migration routes were the subject of reports prepared by many local and foreign commissions. The reports prepared by the "International Carnegie Commission" established to investigate the cruelties and massacres committed against civilians in Macedonia and Thrace during the I. and II. Balkan Wars, the "Neşr-i Vesaik Society" established under the management of the *İfham* newspaper in Istanbul, and the "Resettlement of Tribes and Immigrants Commission" established in early 1914 under the Ministry of Internal Affairs, recorded the massacres, rapes and cruelties committed against unarmed, civilian Muslim populations by the Serbs, Montenegrins, Greeks and Bulgarians during the Balkan Wars. These reports also included statistical information on the number of immigrants

* Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, bedriyeuzuner@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0003-2671-4805>).

subjected to forced migration. In this study, these reports prepared by domestic and foreign sources will be examined comparatively and their similarities and differences will be revealed..

Keywords: *Balkan Wars, Muhajirs, Carnegie International Commission, The Committee for the Publication of the Atrocities of the Balkan Coalitions, Muhajirin Commission*

Extended Summary

During the Balkan Wars, hundreds of thousands of immigrants were forced to migrate to Anatolia and Thrace due to the massacres and oppressions committed by the Serbs, Montenegrins, Greeks and Bulgarians against unarmed, civilian Muslim Turks. The oppressions and massacres experienced by the immigrants on their migration routes have been the subject of reports prepared by many local and foreign commissions. Among these reports, the International Carnegie Commission report, the Neşr-i Vesaik Society report and the Settlement of Tribes and the Immigrants Commission reports are frequently used reference sources by local and foreign researchers working in this field. A comparative examination of the statistical information in these reports will constitute an important indicator of the consistency of these reference sources.

The Balkan Wars, which caused great destruction for the Ottoman Empire, basically emerged as a result of the struggle of interests between the Balkan States and the great powers of the period, who were acting to expand their territories. After the 1877-1878 Ottoman-Russian War, many problems arose with the establishment of the autonomous Bulgarian Principality and the inclusion of Macedonia within the borders of the Principality as a result of the process that started with the Treaty of San Stefano. Serbia's desire to continuously expand its territory after the declaration of independence, Bulgaria's disappointment as a result of the Treaty of Berlin, and Greece's long-standing desire to gain territory from the Ottomans made the Balkan Wars inevitable. Russia's desire to establish a Slavic state in the Balkans under its control and its policies that provoked the Balkan Slavs in this direction were also important factors. After the Austro-Hungarian Empire occupied Bosnia and Herzegovina in the Balkans, Russia took action, united the Balkan Slavs, and ignited the fuse of the wars to be carried out to share the Ottoman lands in the Balkans.

As a result of the atrocities and massacres committed by the Balkan Alliance soldiers and gang members against the civilian population Muslim Turks during the Balkan Wars in Macedonia and Eastern Rumelia, approximately 1,500,000 immigrants were displaced, forced to migrate, and subjected to massacres.

The most important foreign reference source which investigates and records the violence, cruelty and massacres against civilians during the Balkan Wars containing information on the number of refugees forced to migrate from Rumelia and Macedonia, is the report published in English and French by the International Commission for the Inquiry into the Causes and Conduct of the Balkan Wars, established by the Carnegie Endowment for International Peace in the United States in July 1913.

The reports prepared by the "Neşr-i Vesaik Society" founded in Istanbul in 1912 are also important reference sources containing statistical information about the atrocities committed on the migration routes during the Balkan Wars and the number of immigrants subjected to forced migration. Shortly after the Balkan Wars began, news of the atrocities and massacres committed against Muslim Turks by the armies and committees of the countries that formed the Balkan Alliance began to appear in the Ottoman press. In 1912, an association called Neşr-i Vesaik Society was founded in Cagaloglou, Istanbul, under the leadership of the *İfham* newspaper, with the aim of announcing the atrocities to the outside world. The association, published the information and documents it collected in French, English and Turkish in 1913 as 11 booklets, each consisting of 45-50 pages.

The most important local source that many local and foreign historians refer to regarding the number of immigrants who came to Turkey during and after the Balkan Wars is the report prepared by the Directorate of Settlement of Tribes and Immigrants under the Ministry of Internal Affairs in early 1914, which contains statistical information about the migrations that took place after the Balkan Wars of 1912-1913.

In the literature, the answers given by local and foreign historians to the question of how many of the immigrants forced to migrate after the Balkan Wars migrated safely to the Ottoman lands differ from each other. In this study, it is aimed to determine the similarities and differences by examining the sources used as references on the subject.

Among these reference sources that contain compatible information, the Immigrants Commission report, which is the report containing the most detailed statistical information, stands out as the main source used in the works in this field and contains the clearest information about the migrations to today's Thrace Region after the Balkan Wars.

Giriş

Osmanlı Devleti açısından büyük bir yıkıma neden olan Balkan Savaşları, temelde topraklarını genişletmek amacıyla hareket eden Balkan ulusları ve dönemin büyük devletlerinin çıkar mücadelesi sonucunda yaşanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, Ayastefanos Antlaşması ile başlayan süreç sonucunda, özerk Bulgar Prenslığı'nin kurulması ve Makedonya'nın prenslik sınırları içerisine dahil edilmesi ile birçok sorun ortaya çıkmıştır. Sırbistan'ın bağımsızlık ilanı sonrasında devamlı bir şekilde topraklarını genişletme arzusu, Bulgaristan'ın Berlin Antlaşması neticesinde uğradığı hayal kırıklığı, Yunanistan'ın öteden beri süregelen Osmanlı'dan toprak kazanma isteği Balkan Savaşlarını kaçınılmaz hale getirmişti. Rusya'nın Balkanlarda kendisine bağlı bir Slav devleti kurma isteği ve Balkan Slavlarını bu yönde kışkırtan politikaları da ayrıca önemli bir faktördü. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlarda Bosna Hersek'i işgal etmesi üzerine Rusya harekete geçerek, Balkan Slavlarını birleştirmiş ve Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarının paylaşılması için yapılacak savaşların fitilini ateşlemişti.¹

Çarlık Rusya'sının, Ortodoks Hristiyanlığa ve Slav ırkının üstünlüğüne dayalı milliyetçilik propagandaları ile kışkırtılan Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ, Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki topraklarını ele geçirip aralarında paylaşmak üzere Balkan ittifakını meydana getirmişlerdir.² Kendilerini destekleyen Rusya, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletlerden, yenilmeleri halinde sınırların değişmeyeceği garantisini de alan bu ittifak, 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etti.³

Balkan Savaşları sırasında özellikle Makedonya ve Doğu Rumeli'de Müslüman Türkler başta olmak üzere sivil halka karşı Balkan ittifakı askerleri ve komitecilerinin uyguladığı mezalim ve katliamlar sonucunda yaklaşık 1.450.000 muhacir yerlerinden edilmiş, göçe zorlanmış kırım ve katliama uğratılmıştır.⁴ Bu zulüm ve katliamların araştırılarak kayıt altına alındığı ve aynı zamanda Rumeli ve Makedonya'dan göç etmek zorunda kalan muhacirlerin sayıları ile ilgili bilgilere de yer verilen en önemli yabancı kaynak, Temmuz 1913'te Amerika'daki *Carnegie*

¹ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 14-15.; Balkan Savaşları hakkında bkz. Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*. (Çev. Zaven Biberyan, İstanbul: Aras Yayınları, 1999), 208.; Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War*. (Taylor & Francis e- Library, 2002), 18.; Zafer Toprak, "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", *Toplumsal Tarih*. S. 104 (2002): 44-51.; A.L.Macfie, *The End of the Ottoman Empire (1908-1923)*. (Newyork: Addison Wesley Longman Limited, 1998), 24.

² W. M.Sloane, *The Balkans; A Laboratory of History*. (Newyork: Eaton & Mains, 1914), 146.

³ Yaşanan süreç ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sloane, *The Balkans; A Laboratory of History*, 133-149.

⁴ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)*. (çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 186.

*Uluslararası Barış Vakfı*⁵ tarafından kurulan, “Balkan Savaşlarının Nedenlerini ve Davranışları Soruşturma Uluslararası Komisyonu”⁶ nun İngilizce ve Fransızca olarak yayımladığı rapordur. Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, 1913 yılının Temmuz ayında aldığı kararla, Balkan Savaşlarını incelemek ve savaşın gerçekleştiği harap olmuş toprakları yerinde görerek işlenen savaş suçlarını raporlamak üzere bir soruşturma komisyonu kurdu. Avusturya, Almanya, Fransa, Büyük Britanya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nden senato üyeleri, akademisyen ve gazetecilerden oluşan bu komisyonun başkanlığına da Fransa Senatörü Baron d'Estournelles de Constant⁶ getirildi.⁷ Komisyon, Ağustos 1913'te Balkan Savaşlarını sahada gözlemleyerek bulgularını 1914'de Washington'da “Balkan Savaşlarının Nedenlerini ve Davranışları Soruşturma Uluslararası Komisyonu Raporu” adıyla yayımlamıştır. Rapor, Balkan Savaşları sırasında işlenen uluslararası sözleşme ihlallerinden ve savaş suçlarından bahsetmesi nedeniyle bugün dahi başvuru alan önemli kaynaklardan biridir.

1912 yılında İstanbul'da kurulan Neşr-i Vesaik Cemiyeti tarafından hazırlanan ve İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak yayımlanan raporlar da Balkan Savaşları sırasında göç yollarında yapılan mezalimler ve zorunlu göçe tabi tutulan muhacirlerin sayıları ile ilgili istatistiki bilgiler içeren önemli kaynaklardır. Balkan Savaşları başladıktan kısa bir süre sonra Balkan ittifakı ordusu ve komitecilerinin Müslüman Türklere uyguladığı zulüm ve katliam haberlerinin Osmanlı basınında yer almaya başlaması üzerine 1912 yılında İstanbul Çağaloğlu'nda *İfham* gazetesi öncülüğünde Neşr-i Vesaik Cemiyeti adlı bir dernek kurularak yapılan zulmün dış dünyaya duyurulması hedeflendi. Tam adı “Balkan Müttefiklerinin Mezalimi Neşr-i Vesaik Cemiyeti” olan dernek topladığı bilgi ve belgeleri⁸, 1913 yılında her biri 45-50 sayfadan oluşan 11 kitapçık halinde Fransızca olarak yayımladı.⁹ Ayrıca cemiyet, İngiliz Hükûmeti ve kamuoyunu etkilemek amacı ile Fransızca kitapçıklardaki bilgi ve belgeleri içeren bir kitabı da İngilizce olarak yayımlamıştır.¹⁰ Yurt içinde ise “Kırmızı Siyah Kitap” olarak bilinen bu kitabın Türkçesi Ahmet Cevad tarafından 1913 yılında “*Kırmızı Siyah Kitap 1328 Faciası*” adıyla yayımlanmıştır.¹¹

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında Türkiye'ye gelen muhacirlerin sayılarıyla ilgili yerli ve yabancı birçok tarihçinin referans aldığı en önemli yerli kaynak ise, 1914 yılı başlarında Dahiliye Nezaretine bağlı “İşkân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyeti”nin 1912-1913 Balkan Savaşları sonrası yaşanan göçlerle ilgili istatistiki bilgiler içeren raporudur.

Balkan Savaşları sonrasında göçe zorlanan muhacirlerin ne kadarının Osmanlı topraklarına sağ salım göç ettiği sorusuna, literatürde yerli ve yabancı tarihçilerin yukarıda zikredilen raporları kullanarak yaptıkları çalışmalarda verilen cevaplar birbirinden farklılık arz eder gibi görünmektedir. Bu çalışmada, bahsi geçen farklılıkların kaynağını ortaya koyabilmek

⁵ İskoçya asıllı Amerikalı iş adamı Andrew Carnegie tarafından 1910 yılında kurulan, ülkeler arası iş birliğini ve barışı geliştirmeyi amaçlayan, İngilizce adı Carnegie Endowment for International Peace olan vakıf. Balkan Savaşları sırasındaki faaliyetleri için bkz. Bilal N. Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kıyımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*. (Ankara: Bilgi Yayınları, 2023), 151.

⁶ Paul Henri Balluet d'Estournelles de Constant, 1899 ve 1907'deki I. ve II. Lahey Savaş Suçları Sözleşmesine ülkesi adına imza atan, Uluslararası Tahkim Kurulunun kurucu başkanı ve Nobel Barış Ödülü sahibi Fransız senatördür. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. S. 79 (2008): 241-246.

⁷ *Carnegie Vakfı Raporu (1914): Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor*. (Yayına hazırlayan Prof. Dr. Mehmet Okur, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019), xxxv.

⁸ Toplanan bilgi ve belgeler, 1912-1913 yıllarında yayımlanan yerli ve yabancı basında çıkan haberlere dayanıyordu. Uygulanan sansüre rağmen, bölgede görev yapan muhabir ve konsolosların yabancı gazetelere gönderdikleri mektupların, katliama tanıklık eden Bulgar askerlerinin ve yabancı sivillerin itiraflarının haberleştirildiği dönemin yabancı gazetelerinde çıkan haberler için bkz. Ahmet Cevad, *Kırmızı Siyah Kitap 1328 (1912-1913) Faciası*. (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 139-213. Yabancı gazetelere örnekler; *Daily Telegraph*/İngiltere, *Frankfurter Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*/Almanya, *Le Matin*/Fransa, *Kievskaya Misl*/ Ukrayna, *Universal*/ Romanya, *Zaveti*/ Rusya, *Sekolo*/İtalya, *Lösuvor*/ Belçika, *Weinersunon Zeitung*/ Avusturya, *Narod*/Bulgaristan.

⁹ Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kıyımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, 150.

¹⁰ “İngilizce Kitab-ı Mezalim”, Tanin. (3 Nisan 1913): 5.

¹¹ Hasan Taner Kerimoğlu, “Balkan Savaşlarında Osmanlı Propagandası: Neşr-i Vesaik Cemiyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. C. 29. S. 2 (2014): 539-561.

için, Balkan Savaşları sonrasında göç konusunda literatürdeki önemli eserler taranarak referans aldıkları kaynaklar ve tarih aralıkları karşılaştırılarak benzerliklerin ve farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

I. ve II. Balkan Savaşları

Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesinin ardından Balkan ittifakının diğer üyeleri 13 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne verdikleri nota ile özerklik isteklerini ve Rumeli'de yapılacak olan ıslahatların büyük devletler ve kendi kontrolleri altında yapılmasını talep ettiklerini bildirdiler.¹² Osmanlı Devleti'nin bu notaya cevabı çok sert oldu ve Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan ittifakı ile tüm ilişkilerin kesildiği bildirildi.¹³ Balkan ittifakı, Avrupalı büyük devletlerin kendilerini engelleme teşebbüslerini boşa çıkarmak için savaşı başlatmak üzere Karadağ'ı ileri sürmüşlerdi. Karadağ da kendisine verilen bu görevi Kuzey Arnavutluk ve Yeni Pazar sancağına girerek yerine getirdi ve böylelikle Balkan Savaşı başlamış oldu.¹⁴ Bulgaristan ve Sırbistan 17 Ekim'de, Yunanistan ise 19 Ekim'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederek Karadağ'ı takip ettiler. Osmanlı Devleti de Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'a ayrı ayrı savaş ilan ederek cevap verdi.¹⁵

Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913 tarihine kadar yaklaşık 8 ay sürdü.¹⁶ Osmanlı Devleti'nin gerekli hazırlıkları yapamadan girdiği bu savaş neticesinde yaşadığı yenilginin ve toprak kayıplarının oranı öyle büyüktü ki, Osmanlı memaliki olarak yüzyıllar boyunca imparatorluğun gözdesi olan Rumeli elden çıkmış, sonbahar yağmurlarında bataklık haline gelmiş Trakya yollarında yüz binlerce muhacir İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.¹⁷

Balkan Savaşlarında Sivil Halka Yapılan Mezalim ve Rumeli'den Göçler

Uluslararası Carnegie Komisyonunun 2 Ağustos 1913'te Paris'ten başlayan beş haftalık yolculuğu, Sırbistan, Yunanistan, Makedonya, Bulgaristan ve Trakya'da Balkan Savaşlarında işlenen suçları araştırma, soruşturma ve delil toplaması ile geçti. Komisyon üyeleri, 28 Eylül'de Paris'e döndüler ve yayımlanması neredeyse bir yıl süren raporun çalışmalarına başladılar.¹⁸

Yedi bölümden oluşan ve 415 sayfa uzunluğundaki raporun ikinci bölümü, I. Balkan Savaşı sırasında Makedonya'daki Müslümanların yaşadığı mezalimlere odaklanmıştır. Carnegie Komisyonu'nun, Eylül 1913'te Makedonya ve Selanik ziyaretleri sırasında Türk muhacirlerle yüz yüze yaptığı görüşmelerde yaşadıkları mezalimle ilgili aktardıkları ifadelerine, raporun ekler kısmında yer verilmiştir. Bu ifadelerden, Strumnitsa Müslüman ahalisinin ileri gelenlerinden Rahmi Efendi'nin tanıklığı, Müslüman Türklerin maruz kaldıkları şiddet, zulüm ve kırımları göz önüne sermesi açısından dikkat çekicidir:

- “Bulgar ordusu 4 Kasım 1912 Pazartesi günü geldi. İki piskopos ve iki ileri gelenle birlikte komutanla kasabamızın teslimini görüşmek üzere dışarı çıktım. Kasabaya girdiklerinde Bulgarlar Müslüman sakinlerin silahlarını aldılar, ancak iyi davrandılar ve yağmalamadılar. Ertesi gün, bir Bulgar sivil otoritesi kuruldu ancak askeri kontrol Sırpların elindeydi. Bulgar ordusu Doiran'a doğru yürüdü; ordu ayrılırken yağmalama ve katliam başladı. Sokakta başı yarılmış, seksen yaşında yaşlı bir adam ve on üç yaşında bir çocuğun cansız bedenini gördüm. O gün sokaklarda yaklaşık otuz Müslüman öldürüldü, sanırım Bulgar çeteleri tarafından. Çarşamba akşamı, hiçbir Müslüman'ın ikinci bir duyuruya kadar gece gündüz evinden çıkamayacağına dair bir emir verildi. Daha sonra kasabanın Bulgar ileri gelenlerinden bir komisyon oluşturuldu;

¹² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt I-II*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 307-315.

¹³ Andonyan, *Balkan Savaşı*, 208.

¹⁴ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 23.

¹⁵ Toprak, “Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi”, 44-51.

¹⁶ Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt I-II*, 419.

¹⁷ Tevfik Çavdar, *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 23.

¹⁸ *Carnegie Vakfı Raporu (1914): Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor*, 14.

Bulgar Sivil Valisi'nin yer aldığı bu komisyona Sırp askeri komutanı başkanlık ediyordu. Oluşturulan yerel jandarma gücünün ilk görevi ev ev dolaşıp Müslümanları toplamak ve komisyonun önüne getirmektir. Ben de diğer Müslümanlarla birlikte getirildim. Prosedür şu şekildeydi: Sırp komutan, "Bu ne tür bir adam?" diye sorardı. Cevap basitçe "iyi" ya da "kötü" olurdu. Karakterlerimiz hakkında hiçbir soruşturma yapılmadı; savunma veya tartışma yoktu; komisyon üyelerinden biri "kötü" dediğinde, bu söz mahkûm olmanız için yeterliydi. Komisyon üyelerinin her birinin yok etmek istediği kendi düşmanları vardı ve bu nedenle diğer üyelerin isteklerine karşı ses çıkarmadılar. Hükûm açıklandığında mahkûmun dış giysileri çıkarılıp bağlanıyor tüm parası Sırp komutan tarafından alınıyordu. Ben mahkûmların çok azı, onda biri gibi "iyi" ilan edilenler arasındaydım. Hükûm giymiş olanlar üçlüler halinde bağlanıp mezbahaya götürülüyordu; kulakları ve burunları genellikle öldürülmeden önce kesiliyordu. Bu katliam bir ay boyunca devam etti; kasabada ve komşu köylerde üç ila dört bin Müslümanın öldürüldüğüne inanıyorum".¹⁹

Raporun üçüncü bölümünde Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgali sırasında yaşanan yağma ve katliam olaylarına yer verilmiştir. Yabancı muhabirler eşliğinde Edirne ve çevresinde incelemelerde bulunan bir Rus yetkilinin ifadesine göre, Bulgarlar tarafından esir alınan 15.000 Türk askeri ve yaklaşık 5.000 Türk sivil Saray adasına götürülerek yağmur altında açıkta, gece soğukta ve yiyeceksiz bırakılarak ölüme terk edilmişlerdir.²⁰

Carnegie Komisyonu'nun raporunda ayrıca Rumeli ve Makedonya'dan yola çıkarak demiryolu ve denizyolunu kullanarak başta Edirne ve İstanbul olmak üzere Osmanlı topraklarına ulaşmaya çalışan muhacirlerin sayıları ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Örneğin; Selanik'e gelen muhacirlerin Osmanlı limanlarına taşınmasından sorumlu olarak kurulan Selanik İslam Cemiyeti²¹ ile yapılan görüşmeler neticesinde komisyonun incelemelerini başlattığı Eylül 1913'e kadar 135.000 muhacirin Selanik limanından geçtiğini ve mültecilerin akın akın gelmeye devam ettiklerini belirlemişti. Bu muhacirler Selanik İslam Cemiyeti'nin sağladığı her biri 2.500 yolcu taşıyan vapurlarla Ege ve Akdeniz'deki Osmanlı limanlarına götürülmüştü.²²

Neşr-i Vesaik Cemiyeti tarafından yayımlanan 1 numaralı kitapçıkta yer alan bir rapora göre; *Daily Telgraph* gazetesinin İstanbul muhabirinin Selanik'ten gelen Avrupalı bir Hristiyanaya dayandırdığı 23 Kasım 1912 tarihli haberinde; Selanik'te bulunan 50.000 muhacir ve 30.000 esir Türk askerinin Yunan makamları tarafından açlığa terk edildikleri bildirilmektedir.²³ Justin McCarthy, cemiyetin yayımladığı 5 numaralı kitapçığa atfen, Kasım 1912 ile Mart 1914 tarihleri arasında Makedonya'daki Yunan mezaliminden kaçan 243.807 muhacirin deniz yoluyla Tekirdağ, İzmir ve Mersin'e gitmek üzere Selanik limanına akın ettiğini belirtmiştir.²⁴

Tablo 1. Neşr-i Vesaik Cemiyeti 5 Numaralı Kitapçığına Göre 1912-1914 Yıllarında Selanik Limanından Geçen Muhacirlerin Sayısı.

¹⁹ *Carnegie Vakfı Raporu (1914): Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor*, 347-348; İngiltere'nin Selanik Konsolosu Harry Lamb, Rahmi Efendi'nin bu ifadelerine 11 Aralık 1912 tarihli raporunda aynı şekilde yer vermiştir. Bkz. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 158.

²⁰ Çağla D. Tağmat, "Uluslararası Carnegie Raporuna Göre İki Balkan Savaşı Arası Dönemde Edirne'de Bulgar İşgali (26 Mart-22 Temmuz 1913)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 60 (2017): 207-232.

²¹ İstanbul'daki Muhâcirin Komisyonu ile koordineli bir şekilde Balkan Savaşları sırasında Selanik limanında biriken muhacirleri, kiraladıkları gemiler vasıtası ile İzmir, Mersin, Antalya ve İskenderun gibi Osmanlı limanlarına taşıyan cemiyet. Selanik İslam Cemiyeti faaliyetleri için bkz. Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, 246.

²² *Carnegie Vakfı Raporu (1914): Büyük Devletlerin Balkanlara ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor*, 197.

²³ *Les Atrocités des Coalisés Balkaniques*, No.1, 21. Neşr-i Vesaik Cemiyeti faaliyetleri için bkz; Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, 2023, 167.

²⁴ *Les Atrocités des Grecs en Macedoine*, No.5, İstanbul, 1914, s. 21'den naklen bkz. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 180.

1912 Kasım	8.866	1913 Mayıs	12.813	1913 Kasım	17.213
1912 Aralık	15.493	1913 Haziran	9.368	1913 Aralık	15.502
1913 Ocak	12.087	1913 Temmuz	21.045	1914 Ocak	10.192
1913 Şubat	12.088	1913 Ağustos	29.312	1914 Şubat	25.060
1913 Mart	7.553	1913 Eylül	13.380	1914 Mart	12.346
1913 Nisan	6.725	1913 Ekim	14.764	Toplam	243.807

Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları sonrasındaki muhacir akınını gereği gibi yönetebilmek amacıyla, gelen göçmenlerin iskânından ve tüm ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu olmak üzere 1914 yılı başlarında Dahiliye Nezaretine bağlı İskân-ı Aşâir Ve Muhâcirîn

Müdüriyet-i Umûmiyesi kurulmuştur.²⁵ Bu müdürlüğün 24 Mayıs 1920 tarihinde hazırladığı raporda, I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi sırasındaki faaliyetlerinden bahsedilmiş aynı zamanda da 1912-1913 Balkan Savaşları sonrası yaşanan göçlerle ilgili istatistiki bilgiler içeren tablolara yer verilmiştir. Balkan Savaşlarından sonra Rumeli’de kaybedilen topraklardan göç eden muhacirlerin yıllara göre sayılarının verildiği aşağıdaki tabloya göre, 1913-1916 tarihleri arasında gelen muhacirlerin toplam sayısının 434.075 olduğu belirtilmiştir.²⁶

Tablo 2. Aşâir ve Muhacirin Müdüriyetinin Raporuna Göre Balkan Savaşlarından Sonra Rumeli’den Gelen Muhacirler.

Muhacirlerin Geldikleri Ülkeler	Gelen Muhacirlerin Sayısı				TOPLAM
	1913	1914	1915	1916	
Bulgaristan	57.481 ²⁷	42.319	9157	3.963	112.920
Yunanistan	68.947	53.718	1256	6.737	130.658
Sırbistan	46.293	12.363	8499	100.631	167.786
Karadağ	7.986	9.520	-----	758	18.264
Diğer	1.645	2.646	-----	156	4.447
Genel Toplam	182.352	120.566	18.912	112.245	434.075 ²⁸

Balkan Savaşları sırasında yaşanan göçlerle ilgili yukarıda bahsedilen raporların dışında yabancı ülke arşivlerinde de birçok bilgi ve belge mevcuttur. İngiliz Dışişleri Bakanlığının arşivleri konuyla ilgili olarak tarandığında, deniz yoluyla göç eden muhacirlerin sıklıkla Selanik limanına geldikleri buradan İzmir, Çanakkale, Mersin ve Antalya gibi liman şehirlerine sevk edildikleri görülmektedir. Ayrıca, çok sayıda Türk’ün yerlerinden edildiği Manastır, İskodra ve Kavala gibi şehirlerdeki İngiliz konsoloslarının İngiliz Dışişleri Bakanlığı ile yaptıkları yazışmalarda da listelere kaydedilen göçmen sayılarından bahsedilmektedir. Örneğin; Britanya Krallığı’nın Selanik Konsolosu Harry Lamb’in Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’e gönderdiği 9

²⁵ Ahmet Eflioğlu, “24 Mayıs 1920 Tarihli Raporuna Göre Aşâir Ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi Ve Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 19 (2011): 111-180.

²⁶ Ufuk Erdem, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları Ve Faaliyetleri (1860-1923)*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 180-183.; Muhâcirin Komisyonu’nun 1920 tarihli raporu için bkz. BOA.DH.MHC.75/7. Bu rapor ilk olarak Ahmet Eflioğlu tarafından kullanılmıştır. Bkz. Eflioğlu, “24 Mayıs 1920 Tarihli Raporuna Göre Aşâir Ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi Ve Faaliyetleri”, 117-180.

²⁷ Raporun orijinalinde bu sayı 52.481 olarak verilmiştir. Bkz. BOA.DH.MHC.75/7.6.3.; 5000 kişilik bu fark Ufuk Erdem’in yer verdiği tabloda, 1913 yılında gelenlerin toplamının ve Bulgaristan’dan gelenlerin genel toplamının fazla hesaplanmasına yol açmıştır. Ayrıca 1913, 1914, 1915, 1916 yıllarında gelenlerin genel toplamı 434.075 olarak fazla hesaplanmıştır. Raporun orijinalinde de bu sayı hatalı toplanarak 449.074 olarak verilmiştir. Raporun orijinalinde muhacir sayıları doğru verilmeyle birlikte toplamlar hesaplanırken hatalar yapılmıştır. Ahmet Eflioğlu ve Ufuk Erdem’de bu yanlışlara dikkat çekmişlerdir; Erdem, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Muhacir Komisyonları Ve Faaliyetleri (1860-1923)*, 183.; Eflioğlu, “24 Mayıs 1920 Tarihli Raporuna Göre Aşâir Ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi Ve Faaliyetleri”, 117-180.

²⁸ Raporun orijinalinde de yanlış hesaplanan bu sayının doğrusu 429.075’dir.

Mart 1913 tarihli yazıda Selanik'e gelen 30.000 göçmenden bahsedilmektedir.²⁹ 18 Temmuz 1913 tarihli yazışmada İzmir limanına Yunan limanlarından gelen 65.000 göçmen olduğu haber verilmektedir.³⁰ Çanakkale'deki İngiliz diplomat Robert Harris ile İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Gerard Lowther arasındaki yazışmada ise Kavala, Drama ve Serez'den Biga civarına gelen 30.000 göçmenden bahsedilmektedir.³¹

İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde Balkan Savaşları sonrasında göç etmek zorunda kalan sivillerin toplam sayısı ile ilgili net bir bilgi yoktur. Yazışmalarda geçen kısmi göçmen sayıları, bölgedeki İngiliz konsoloslugu yetkililerinin çabası ile toplanmış bilgiler olup yukarıda zikrettiğimiz kaynaklar kullanılmamıştır.

Justin McCarthy, 1912-1920 yılları arasında Balkanlardan 413.922 muhacirin geldiğini belirtirken bu rakamın Alexandre Antoniadès, Stephen P.Ladas ve Arnold J.Toynbee'nin eserlerinde de aynı şekilde kullanıldığını vurgulamıştır.³² Muhâcîrîn Müdüriyetinin raporunda geçen tabloya göre de Balkan muhacirlerinin sayısı 413.922'dir.³³

Tablo 3. BOA.DH.MHC.75/7.6.3'e göre Aşâir ve Muhacîrîn Müdüriyetinin Sevk, İskân ve İaşesinden Sorumlu Olduğu Nüfus.

Balkan Muhacirleri³⁴	413.922
Mülteciler³⁵	407.900
İzmir Mültecileri	142.131
Ermeni ve Rumlar	300.000
Arap Aileleri, sivil esirler	13.600
TOPLAM	1.277.553

²⁹ F.O.371/1762, Nr.49946.

³⁰ F.O.371/1842, Nr.35285.

³¹ F.O.195/2438, Nr.6945.

³² McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 181.; 1912-1920 yılları arasında Balkanlardan göç eden muhacir sayıları için bkz. Alexandre Antoniadès, *Le Développement Economique de la Thrace: Le passé, Le présent, L'avenir*. (Athens: Typos, 1922), 217.; Stephen P.Ladas, *The Exchange of Minorities: Bulgaria, Greece and Turkey*. (Newyork: Macmillian, 1932), 420.; Arnold J.Toynbee, *The Western Question in Greece and Turkey*. (London: Alpha Editions, 1922), 138. Her üç kaynaktan muhacir sayılarını verirken Muhâcîrîn Müdüriyeti'nin verilerine atıf yapmış, Toynbee yıllara göre, Antoniadès muhacirlerin geldikleri bölgelere göre sınıflandırma yapmış ancak toplam sayılarda aynı rakamı belirtmişlerdir. Ancak Antoniadès eserinde Muhacir Komisyonu raporundaki verilerin eksik olduğunu belirterek yaklaşık olarak 500.000 kişi olduğunu tahmin ettiği Balkanlardan göç eden Osmanlı memurları ve onların ailelerinin de bu listeye eklenmesi gerektiğini iddia etmiştir. Justin McCarthy, bölgede görev yapan Osmanlı memurları, askerleri ve onların ailelerinin yerel halktan sayılmadığı için nüfus sayımlarında da dahil edilmediğini belirterek Antoniadès'in bu iddiasının doğru olmadığını, böyle bir rakamdan Toynbee ve Ladas tarafından da bahsedilmediğini vurgulamıştır.

³³ BOA.DH.MHC.75/7.6.3.

³⁴ Muhacir sıfatı Osmanlı Devleti'nde, savaş ve katliamlardan kaçarak doğduğu yeri, evini, tarlasını zorunlu olarak ve bir daha dönmek üzere terk ederek devletin gösterdiği arazilere yerleşen aileler için kullanılıyordu. Bkz. "Muhacir", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 2 (Ankara: TDV Yay., 1989), 284-286.

³⁵ Mülteci kelimesi ise, savaşlar ve ölüm tehlikesi nedeniyle yaşadığı yerden ayrılarak Osmanlı devletine sığınanlar için kullanılıyordu. Bu kişiler memleketleri ile irtibatlarını kopartmayan geçici bir süre için sığınmaya ihtiyacı olanlar olarak değerlendiriliyor ve muhacir muamelesi görmüyorlardı. 1951 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmede yer alan tanıma göre Mülteci; "Belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişilere denir".

Yıldırım Ağanoğlu da, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç* adlı eserinde Justin McCarthy'nin *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)* adlı kitabında belirttiği 413.922 rakamını kullanmıştır.³⁶ Ayrıca Ağanoğlu, Fuat Dündar'ın *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)* adlı kitabında, İlhan Tekeli'nin "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi" makalesine atfen bu dönemde göç edenlerin 640.000 kişi olarak verildiğini bildirmektedir.³⁷ Yine aynı eserde, II. Meşrutiyet ve Balkan Harbi'nden 1918 yılına kadar gelen göçmenlerin sayısının 450.000 olduğu dönemin Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyet-i Umûmiyesi Müdürü Hamdi Bey tarafından Meclis-i Ayan'da 24 Mart 1918 tarihinde yapılan konuşmada vurgulandığı belirtilmiştir.³⁸

Murat Bardakçı *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi* adlı eserinde Aşâir ve Muhâcirin Müdüriyetinin 1916 sonu ya da 1917 başında hazırlayıp Talat Paşa'ya sunduğu Balkan Savaşları öncesi ve sonrasında gelen muhacirlerin sayısı ile ilgili bilgiler içeren bir defterden bahseder. Bu defterde yer alan, *Balkan Harbi'nden Sonra Vurud Eden Muhacîrinin Mikdarı* başlıklı tabloda Balkan Savaşı'nın başlangıcından 1915 yılına kadar gelen muhacir sayısı 339.074 olarak verilmektedir.³⁹ Bu sayı da Tablo 2'de 1913, 1914 ve 1915'te gelen muhacir sayılarının toplamı ile uyumludur. Defterde ayrıca Balkan Savaşlarından sonra göç eden memurlar, askerler ve ailelerinin de kayıtları olduğu görülmektedir.⁴⁰ Ağanoğlu, yaklaşık 100.000 kişiden oluşan bu sayının 1918'e kadar gelen muhacirlerin sayısı ile birlikte yukarıda bahsi geçen 1915 yılına kadar gelen muhacir sayısı olan 339.074'e eklendiğinde Hamdi Bey tarafından Meclis-i Ayan'da 24 Mart 1918'de zikredilen 450.000 sayısına ulaşılacağını, dolayısıyla da bu sayının gerçeğe en yakın sayı olduğunu belirtmiştir.⁴¹

Bilal Şimşir de *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri* adlı kitabında, Talat Paşa'ya sunulan deftere atfen Balkan Savaşı'nda Anadolu'ya göç eden muhacirlerin sayısını 413.922 olarak vermiştir. Ayrıca bu sayıya Lozan Antlaşması'na ek olarak yapılan Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşmeye göre gelen 398.847 mübadili de ekleyerek 1926 yılına kadar Balkanlardan gelen toplam göçmen sayısını 812.770 olarak belirtmiştir.⁴²

Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele* adlı eserinde Balkan Savaşlarından sonra Yunanistan'ın hakimiyetine giren Makedonya ve Epir bölgelerinden yaklaşık 240.000, Bulgaristan'ın hakimiyetine giren Batı Trakya bölgesinden takriben 200.000 Türk'ün toplamda 440.000 muhacirin Anadolu'ya göç ettiğinden bahsetmiştir.⁴³

Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)* kitabında Balkan Savaşları sonrasında gelen göçmenlerin tam sayısı ile ilgili kesin bir bilgi olmadığından ancak kısmi bilgilerin varlığından bahsetmiştir. 3 Temmuz 1913 tarihli bir arşiv belgesine göre yaklaşık 200.000 Balkan göçmeninin İstanbul'da hazine arazi ve çiftliklerinde iskân edildiği⁴⁴, 23 Ekim 1912 tarihli bir diğer belgede ise 115.883'ü Bulgaristan'ın işgal ettiği bölgelerden, 65.000'i de

³⁶ McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 181'den naklen bkz. H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*. (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 1. Baskı 2001), 107.

³⁷ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi", *Toplum Bilim*. S. 50 (1990): 49-72'den naklen bkz. Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, 56' dan naklen bkz. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 107.;

³⁸ Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, 56-57'den naklen bkz. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 107.; Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri 3, 4, 2, 41 24 Mart 1918, 2215-217'den naklen bkz. Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, 56-57.

³⁹ Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*. (İstanbul: Everest Yayınları, 2008), 39.

⁴⁰ Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, 43.

⁴¹ Murat Bardakçı'dan naklen bkz. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 110.

⁴² Şimşir, *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, 275.

⁴³ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele Cilt I*. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 92-93.

⁴⁴ BOA.BEO.4191/314317.1'den naklen bkz. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, 93.

Yunanistan'ın işgal ettiği bölgelerden olmak üzere göç eden Müslümanların sayısının 180.833 kişi olduğu belirtilmiştir.⁴⁵ Dönemin gazetelerinden *İkdam*'ın 10 Nisan 1913 tarihli nüshasında, Balkan Savaşlarının başlangıcından Nisan 1913'e kadar yaklaşık 200.000 göçmenin Rumeli'den geldiği haberi verilmiştir.⁴⁶

Literatürde geçen bu eserlerde Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı topraklarına gelen muhacirlerle ilgili zikredilen sayılar çoğunlukla 1914 yılında kurulan İskân-ı Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyetinin raporuna dayandırılmıştır. Raporda, 1912'den 1915 yılı sonuna kadar Balkanlardan gelen muhacir sayısı olarak verilen 429.075 sayısı da yerli yabancı tarihçilerin 1912-1918, 1912-1920 ve 1912-1926 yılları için kullandığı sayılarla uyumludur.

Muhacirlerin Trakya Bölgesi'nde İskân

I. Balkan Savaşı'nda Bulgarların eline geçen Edirne'den halk savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalınca nüfus azalmaya başlamış, II. Balkan Savaşı'nda geri alınmasıyla da hem bu bölgeye geri dönüşler başlamış hem de devlet eliyle muhacirlerin öncelikli olarak Edirne vilayetine⁴⁷ iskânları sağlanmıştır. Muhacirlerin bir an önce iskân edilebilmeleri için, eldeki imkanlar dahilinde öncelikle devlete ait çiftlikler, hazine arazileri ve mevcut Müslüman köylerine dağıtımları yapılmıştır.

Balkan Savaşlarından sonra Edirne vilayetine iskân edilen muhacirlerle ilgili birbirinden farklı rakamlar ihtiva eden belgeler mevcuttur. Bunlardan ilki; Sadrazam Talat Paşa'nın özel arşivinde bulunan ve kendisine 1916 sonu ya da 1917 başında Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından sunulan defterde yer alan aşağıdaki tabloda, Edirne vilayetine 1912-1917 yılları arasında gelen muhacir sayısı 112.119 olarak verilmiştir.⁴⁸

Tablo 4: 1912-1917 Yılları Arasında Balkanlardan Gelen Göçmenlerin İskân Edildiği Yerler.⁴⁹

Esami-i vilayet ve elviye	Nüfus	Hane
Edirne vilayeti	112.119	26.220

Justin McCarthy'nin Muhacîrin Komisyonu raporuna dayandırdığı 1912-1920 döneminde gelen göçmenlerin iskân edildiği yerlere göre düzenlediği aşağıdaki tabloda, Edirne vilayetine 1912-1920 yılları arasında gelen muhacirlerin sayısı 132.500 olarak verilmiştir.⁵⁰

Tablo 5. 1912-1920 Yılları Arasında Balkanlardan Gelen Göçmenlerin İskân Edildiği Yerler.⁵¹

Vilayetler ve Bağımsız Sancaklar	Kişi
Edirne vilayeti	132.500

Yıldırım Ağanoğlu'nun, McCarthy'nin yukarıda verilen 1912-1920 yılları arasında gelen muhacir sayılarını içeren tablosunu Balkan Savaşlarının başladığı 1912 yılından 1915 yılına kadar gelen muhacirler için yeniden düzenlemesiyle ortaya çıkan aşağıdaki tabloda, Edirne vilayetine 1912-1915 yılları arasında gelen muhacir sayısı 95.267 olarak belirtilmiştir.⁵²

⁴⁵ Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, 93;

⁴⁶ *İkdam*, 10 Nisan 1913, 4'den naklen bkz. Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, 93.

⁴⁷ Balkan Savaşları esnasındaki Edirne vilayeti bugünkü Trakya Bölgesi illerini kapsamaktaydı. Bu nedenle Trakya'ya göçler tanımı, bu makalede Edirne vilayetine göçler olarak kullanılmıştır. Balkan Savaşları öncesinde (1910) Edirne vilayeti haritası için bkz. BOA.HSDHADB.1/80.1.

⁴⁸ Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, 35.

⁴⁹ Orijinal tablodan sadece Edirne vilayetine ait satır alınmıştır.

⁵⁰ McCarthy, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 181.

⁵¹ Orijinal tablodan sadece Edirne vilayetine ait satır alınmıştır.

⁵² Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 203.

Tablo 6. 1912-1915 Yılları Arasında Balkanlardan Gelen Göçmenlerin İskân Edildiği Yerler.⁵³

Vilayetler ve Bağımsız Sancaklar	Kişi
Aydın (İzmir, Manisa Dahil)	104.879
Edirne (Kırklareli ve Tekirdağ Dahil)	95.267

Tablo 6’da Edirne vilayetine gelen muhacir sayısı olarak verilen 95.267, 1912-1915 yılları arasında kapsamaktadır. Aynı rakamın, Tablo 4’te 1912-1917 yılları için 112.119’a ulaştığı, Tablo 5’te ise bu rakamın 1912-1920 yılları arasında 132.500’e ulaştığı görülmektedir. Muhâcirin Komisyonu raporundaki verilere dayandırılan her üç tabloya da bakıldığında, Balkan Savaşları sonrasında Edirne vilayetine iskân edilen muhacir sayısının farklı yıl aralıklarında verilmesine rağmen uyumluluk arz ettiğini görmekteyiz. Ayrıca tablolarda, gelen muhacirlerin yarıya yakınının Aydın ve Edirne vilayetlerine iskân edildiği müşahede edilmektedir. Aydın ve Edirne vilayetlerinin öncelikli olarak tercih edilmesinin nedeni olarak bu bölgelerdeki Bulgar ve Rum nüfusun Bulgaristan ve Yunanistan’a göç ettirilmesi sonrasında boşalan arazi ve konutların göçmenlere tahsis edilmesinin payı büyüktür.

II. Balkan Savaşı’ndan sonra Edirne’nin geri alınmasıyla Bulgar Hükûmeti ile yapılan mübadele antlaşmasına göre Edirne merkez, Kırkkilise ve civarında yaşayan 46.764 Bulgar ile Bulgaristan’da kalan 48.570 Müslümanın mübadele edilmesine karar verilmiştir.⁵⁴ 1 Temmuz 1914 yılında Yunan Hükûmeti ile yapılan antlaşma ile de Batı Trakya’da yaşayan Türklerle Edirne vilayeti başta olmak üzere Aydın vilayeti ve çevresinde yaşayan Rumlar karşılıklı olarak mübadele edilmişlerdir.⁵⁵ Dahiliye Nezareti Umur-ı Mülkiye Müfettişliği’nin Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü’ne 14 Temmuz 1914 tarihinde gönderdiği raporda Türk-Yunan Mübadele Antlaşması ile 1914 yılında Edirne vilayetine gelen Türklerin sayısı 54.116 olarak verilmiştir.⁵⁶ Bu sayıların da, Muhâcirin Komisyonu raporunda 1913 yılında Bulgaristan’dan gelenin sayısı ve 1914 yılında Yunanistan’dan gelen muhacir sayıları ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Sonuç

Balkan Savaşları esnasında Rumeli Müslümanlarına karşı gerçekleştirilen mezalim ve kırımlar sonrasında göç etmek zorunda kalan muhacirlerle ilgili istatistiki bilgiler içeren Uluslararası Carnegie Komisyonu raporu, Neşr-i Vesaik Cemiyeti raporu ve İskân-ı Aşâir ve Muhâcirin Komisyonu raporlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi neticesinde birbirleriyle uyumlu olduğu müşahade edilmiştir.

Neşr-i Vesaik Cemiyeti’nin 5 numaralı kitapçığında yer alan Kasım 1912 ve Mart 1914 tarihleri arasında Osmanlı limanlarına gitmek üzere Selanik’e gelen muhacirler için Tablo 1’de belirtilen kayıtlar, Balkan Savaşlarının başlamasından Eylül 1913’e kadar alt alta toplandığında 135.350 sayısına ulaşılmıştır ki bunun da Carnegie Komisyonu raporunda geçen 135.000 sayısı ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Hem Carnegie Komisyonu raporunda hem de Neşr-i Vesaik Cemiyeti’nin 5 numaralı kitapçığında yer alan Tablo 1’deki verilere göre Balkan Savaşlarının başlangıcından 1913 yılı

⁵³ Orijinal tablodan sadece Aydın ve Edirne vilayetlerine ait satırlar alınmıştır.

⁵⁴ Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 137.; 1913 Türk-Bulgar mübadelesi detayları için bkz. Selahattin Önder, “Meclis-i Vükela Mazbatalarında Türk-Bulgar Mübadelesi”, *Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 1: 207-225.

⁵⁵ Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 143.; 1914 Türk-Rum mübadelesi detayları için bkz. Onur Yıldırım, *Diplomasi ve Göç Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*. (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 40.

⁵⁶ BOA.DH.EUM.EMN.86/37.3’den naklen bkz. Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 145.

sonuna kadar gelen muhacir sayısı olan 196.209 sayısına, 1914 yılında yapılan mübadele antlaşmaları ile Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelen muhacirlerin sayısı olan 102.686 eklendiğinde, 1913-1914 yıllarında gelen muhacirlerin toplam sayısı olan 298.895 sayısına ulaşılmış bunun da Tablo 2'de belirtilen Muhacirin Komisyonu raporunda 1913-1914 yıllarında gelen muhacirlerin toplam sayısı olan 297.918 sayısı ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Kullanılan kaynaklardaki verilerin birbirleriyle uyumlu olmasına rağmen tarihçilerimizin alandaki önemli eserlerinde, Balkan Savaşlarından sonra göç eden muhacirlerle ilgili verdikleri sayıların birbirinden farklılık arz eder gibi görünmesinin, referans alınan tarih aralıklarının farklı olması nedeniyle ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunun en somut örneği de, Balkan Savaşları sonrasında Edirne vilayetine göçler konusunda üç farklı eserde verilen farklı gibi görünen sayıların birbirleri ile uyumlu olmasıdır. Bu konuda, Yıldırım Ağanoğlu'nun *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç* adlı kitabında verilen 95.267 sayısı, Murat Bardakçı'nın *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi* kitabında geçen 112.119 sayısı ve Justin McCarthy'nin *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)* kitabında belirttiği 132.500 sayısı, Muhacirin Komisyonu raporundaki aynı verilere dayanan ancak 1912-1915, 1912-1917 ve 1912-1920 gibi farklı zaman aralıkları referans alınarak verilen birbirleri ile uyumlu sayılardır.

KAYNAKLAR

1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA.DH.MHC.75/7.6.3.

BOA.BEO.4191/314317.

BOA.HSDHADB.1/80.

BOA.DH.EUM.EMN.86/37.3.

2. İngiliz Devlet Arşivi

F.O.371/1762, Nr.49946.

F.O.371/1842, Nr.35285.

F.O.195/2438, Nr.6945.

3. TBMM Zabıt Cerideleri

Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri 24 Mart 1918, 3, 4, 2, 41.

4. Gazeteler

Tanin, 3 Nisan 1913.

5. Kitaplar, Makaleler, Tezler

Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 1. Baskı, 2001.

Andonyan, Aram. *Balkan Savaşı*, Çev. Zaven Biberyan, Aras Yayınları, İstanbul 1999.

Antoniades, Alexandre. *Le Développement Economique De La Thrace: Le Passé, Le Présent, L'avenir*, Athens: Typos, 1922.

Aslan, M. Yasin. "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 79, Ankara 2008.

Bardakçı, Murat. *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt I-Iı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Biyyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Millî Mücadele Cilt I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Carnegie Vakfı Raporu (1914): *Büyük Devletlerin Balkanlara Ve Balkan Savaşlarına Bakışına Dair Bir Rapor*. (Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Mehmet Okur, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019).

Cevad, Ahmet. *Kırmızı Siyah Kitap 1328 (1912-1913) Faciası*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.

Çavdar, Tevfik. *Talat Paşa Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.

Dündar, Fuat. *İttihat Ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Efilioğlu, Ahmet. “24 Mayıs 1920 Tarihli Raporuna Göre Aşâir Ve Muhâcîrin Müdüriyet-İ Umûmiyesi Ve Faaliyetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.19, İstanbul 2011.

Erdem, Ufuk. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları Ve Faaliyetleri (1860-1923)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.

Halaçoğlu, Ahmet. *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Hall, Richard C. *The Balkan Wars 1912-1913: Prelude To The First World War*, Taylor & Francis E- Library, 2002.

Kerimoğlu, Hasan Taner, “Balkan Savaşlarında Osmanlı Propagandası: Neşr-İ Vesaik Cemiyeti”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 29, S. 2, 2014.

Ladas, Stephen P. *The Exchange Of Minorities: Bulgaria, Greece And Turkey*, Newyork: Macmillian, 1932.

Les Atrocités Des Coalises Balkaniques, *No.1*, Par Le Comite Des Publication D.A.C.B. (Balkan Müttefiklerinin Mezalimi Neşr-İ Vesaik Cemiyeti) 15, Rue Djagal-Oglou; Dans L'administration Du “Journal Ifham”, İstanbul, 1913.

Les Atrocités Des Coalises Balkaniques, *No.5*, Par Le Comite Des Publication D.A.C.B. (Balkan Müttefiklerinin Mezalimi Neşr-İ Vesaik Cemiyeti) 15, Rue Djagal-Oglou; Dans L'administration Du “Journal Ifham”, İstanbul, 1913.

Macfie, A.L. *The End Of The Ottoman Empire (1908-1923)*, Newyork: Addison Wesley Longman Limited, 1998.

Mccarthy, Justin. *Ölüm Ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*. (Çev. Fatma Sarıkaya, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018).

Önder, Selahattin, “Meclis-İ Vükela Mazbatalarında Türk-Bulgar Mübadelesi”, *Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1.

Sloane, W. M. *The Balkans; A Laboratory Of History*, Newyork: Eaton & Mains, 1914.

Şimşir, Bilal N. *Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913*, Ankara: Bilgi Yayınları, 2023.

Tağmat Çağla D., “Uluslararası Carnegie Raporuna Göre İki Balkan Savaşı Arası Dönemde Edirne'de Bulgar İşgali (26 Mart-22 Temmuz 1913)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 60 (2017).

Tekeli, İlhan. "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi" *Toplum Bilim*, Sayı 50, İstanbul 1990.

Toprak, Zafer. "Cihan Harbi'nin Provası Balkan Harbi", *Toplumsal Tarih*, Sayı 104, Tarih Vakfı, Ankara, 2002, S. 44-51.

Toynbee, Arnold J. *The Western Question In Greece And Turkey*, London: Alpha Editions, 1922.

Yıldırım, Onur. *Diplomasi Ve Göç: Türk-Yunan Mübadelesinin Öteki Yüzü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

6. Ansiklopediler

"Muhacir." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2: 284-286. Ankara: TDV Yayınları, 1989.